

Dejan Vuk Stanković

O RAZILAŽENJIMA ZNANJA I MOĆI

Nepoljuljano poverenje u racionalno obrazložen govor-logos karakteriše filozofiju od vremena njenih antičkih početaka sve do kraja XIX i početka XX veka, kada se pojavljuju teorijski projekti koji radikalno osporavaju izvornu filozofsku zamisao i ambiciju. Posve svestan osnovnih postavki filozofskog diskursa, autor *Mudrosti i*

moći ukazuje na ograničenja projekta tzv. „čiste filozofije“. Naime, po njegovom stanovištu, nezavisno od nikada posustalog filozofskog usmerenja na metafizičke istine, odnosno nastojanja da se jednom za svagda spoznaju prvi principi bića, tj. ustrojstva svega postojećeg, filozofski diskurs je nemoguće razumeti van njegove veze sa promenljivim svetom neposrednog iskustva, to jest sa istorijom. Upravo je neposredno dovođenje filozofskog znanja sa socijalnim institucijama, vrednostima, političkim i kulturno-civilizacijskim osobenostima konkretne istorijske epohe i zajednice, glavna karakteristika savremenog filozofskog samorazumevanja, pa tako i ove knjige koja propituje odnos filozofije, njene istorije i povesnog konteksta.

Gledano iz tog ugla, nužno je naglasiti da je ukazivanjem na neke od ključnih autora u istoriji filozofije – od Platona i Avgustina, preko Kanta i Hegela, sve do Ničea i Hajdegera, Vladimir Cvetković konzistentno pokazao izvornu zamisao o živoj interakciji filozofije i politike. Po njegovom sudu, ni jedna metafizika nije lišena svojih političkih implikacija, jednako kao što i svakoj politici, pre ili kasnije, postaje neophodno da se posredno ili neposredno dovede u vezu sa nekom filozofijom (metafizikom) preko koje se legitimise postojeće. Isto tako, uvid u celinu postojećeg omogućava filozofskom znanju da uspostavi dijagnozu o sopstvenom vremenu i da pokuša da izvrši uticaj na njega. Tako je dijagnostičko-terapeutska funkcija filozofskog mišljenja tačka u kojoj se međusobno preklapaju naizgled tako različite teorijsko-praktične discipline kao što su filozofija i medicina. I kao što u medicini osnovni deo posla biva obavljen dijagnozom i preporukom terapije, tako se i u filozofiji veliki deo misaonog napora svakog ko se njome bavi odnosi na dijagonozu o stanju duha u datoj istorijskoj epohi ili zajednici, uz promišljanje mogućih rešenja za njihove protivrečnosti.

Nastojeći da prikaže različite moduse takvih napora kroz istoriju filozofije, svagda ujedno i istoriju Evrope, Cvetković analizira dijalektičku prirodu odnosa znanja i moći, odnosno filozofije i politike. Prema njegovom viđenju, tematizujući pitanje sopstvenog opravdanja, filozofija u krajnoj instanci uvek zahvata konkretnu društveno-istorijsku, odnosno praktičko-političku ravan. Autor pokazuje da se u istorijskom vidu posredovanje filozofije i politike najupečatljivije manifestovalo kroz dve forme: političku filozofiju i ideologiju. I dok je političku filozofiju određivalo nastojanje da se

„određena ontološka počela direktno proslede u političku sferu“ (istorijski svet moći), dotle ideologija, kao specifično moderni fenomen, predstavlja težnju da se putem racionalnih, ili preciznije naučnih znanja, utemelje ili pak potkopaju određeni empirijski utvrđeni odnosi društvene moći.

Na tom tragu, ukorenjen prevashodno u hermeneutički pristup, Cvetković daje neku vrstu istorio-filozofskog kataloga u kome su predstavljene sve značajne epohe zapadnoevropskog kulturno-istorijskog i političkog razvitka. Tako tzv. predmoderno doba Evrope ili antičko-hrišćansko razdoblje, razvija vlastito filozofsko samorazumevanje kome je cilj da omogući uvid u osnovu stvarnosti i karakter svakog njenog pojedinačnog segmenta, ali i da u isti mah pruži skup pravila za smisleno oblikovanje političke zajednice, propisujući pri tom moralno poželjne životne obrasce. U Srednjem veku filozofija je u sadejstvu sa hrišćanskom verom utemeljila metafiziku hrišćanske objave, dok je političku zajednicu i smisao ljudskog života nastojala da što potpunije dovede u vezu sa učenjima Svetog Pisma. Za ovo razdoblje evropske istorije karakteristična je otvorena i neproblematična sprega filozofskog znanja i praktičkog delovanja – kako na njegovoj etičkoj, tako i političkoj ravni. Na delu je neupitni identitet istine i dobra u kome vlada sokratovska deviza: „Vrlina je znanje“.

Kontekstualizovan u odnos znanja i moći, pomenuti filozofski *dictum* sugeriše da je znanje oduvek bilo pratilac moći, njena nesumnjiva i prisutna osnova. „Moći nešto učiniti“, ili da parafriziramo Vebera: „Doneti odluku i istu konsekventno sprovesti“, kako u domenu individualnog, tako i u domenu kolektivnog ljudskog bivstvovanja, uvek je u krajnjoj instanci podrazumevalo okret ka filozofskom znanju. U tom smislu Cvetković zaključuje da „Ono što je uvek i svuda neposredni predmet političkog: moć/vlast, svoje (ne)reflektovano postojanje duguje istorijski oblikovanoj metafizičkoj pozadini (‘slika sveta’) koja daje sveukupan smisao sveukupnom življenju, pa tako i konkretnom političkom življenju“. Međutim, nastajući pod geslom „oslobađanja od normativnih sugestija prošlosti“ (Habermas), Moderna je radikalno osporila tradirano jedinstvo logičkog i ontološkog, Jednog i Mnogstva, istine i dobra, teorije i prakse, znanja i moći.

U velikoj meri determinisana transformacijama u matematici i prirodnim naukama, moderna filozofija prihvatila je matematičke kriterijume saznanja kao opstvene uzore. Težnja ka „jasnim i razgo-

vetnim“ percepcijama, zajedno sa Bekonovim sloganom „Znanje je moć“, dovela je do radikalnih promena u načinu gledanja na teoriju i praksu. Vrhovni status metafizike je osporen i zamenjen glorifikacijom i snažnim razvitkom nauke(a), dok je klasična politička filozofija, koja se bavila racionalnim istraživanjem etičkih osnova politike, „prevladana“ pitanjima o samoodržanju političke zajednice, odnosno pitanjima o uslovima opstanka i održanja državne vlasti. Umesto refleksije skupa vrлина, koje su primerene u individualnom, a naročito kolektivnom političkom životu, glavna tema postaje razmišljanje o faktički ustanovljenim odnosima moći, o strategijama njihovog očuvanja i opravdanja, teorijskog ili konkretno akcionog prevazilaženja i negiranja.

Zanimljivo je primetiti da se kontekst legitimisanja moći podudara sa načinom (auto)legitimacije filozofije. Cvetković navodi da se u Moderni „moć definitivno osamostaljuje i kao takva opravdava; slično nekada filozofiji i njenoj istini radi istine, sada moć nalazi svoj princip i razlog u sebi samoj... Politička moć se opravdava, razume i tumači vlastitim ‘viškom’ ili ‘manjkom’ i kao takva, ona je u potpunosti samodovoljni način postojanja“. Rastačući celoukupni smisao socijalno-političkog postojanja na odnose moći, Moderna je u krajnoj instanci i znanje o politici učinila jednom, doduše sofisticiranom i prikrivenom, manifestacijom moći. U borbi za što veće sticanje svih oblika društvene moći, znanje je dobilo ulogu nužnog i pratećeg „saučesnika“. Zato je teleologija modernog znanja o politici više nego jasno uočiva i prepoznatljiva: znanje (posredno ili neposredno) služi u političkoj borbi, bilo kao adut onih koji žele održati postojeće odnose moći, bilo kao snažni impetus onih koji ih žele dovesti u pitanje i odlučno prevladati. Najzad, uvek je reč o tome da se na odnose moći nadogradi odgovarajuća manje ili više plauzibilna slika sveta.

Umesto tradicionalnog znanja koje je pratilo moć, ili iz koga je moć crpela razlog svog postojanja, moderno znanje je gubitkom svog vrhovnog status i autonomije, postalo izjednačeno sa moći. Instrumenatalni karakter znanja koji je u bekonovskoj vizuri referisao na svet prirode, svoju krajnju konsekvencu dobio je u znanju koje teži dominaciji nad „svetom ljudskih stvari“.

I kao što je uočavanje pravilnosti u svetu prirode dovelo do mogućnosti njenog efikasnog korišćenja za zadovoljenje i usavršavanje ljudskih potreba, tako je i znanje o intersubjektivnim odnosi-

ma kroz koje i u kojima se pokazuje bit ljudske prirode, omogućilo, moglo bi se reći i podstaklo, višestruko uvećanje sredstava vladanja i dominacije. Naučni objektivizam zajedno sa etičkom neutralnošću modernog političkog znanja ili znanja o politici, uz neosporno usavršavanje institucionalno-organizacionih načela društvenog života, na konkretnoj istorijskoj ravni ostavio je vrlo radikalne i heterogene apokaliptične posledice.

Cvetković zaključuje da „...stalni naponi duha da se stvarnost čisto pojmovno predstavi, i to na neprotivrečan način logosa, nikada nisu u potpunosti urodili plodom iz jednostavnog razloga što pojmovno mišljenje nije u stanju da istovremeno dosegne, objasni, razume i praktično realizuje totalitet referentnih ravni stvarnosti“. Utoliko savremena filozofska misao odustaje o „velikih priča“ i manje više otvoreno ironično konstatuje sopstveni kraj. Lakoća i preciznost izražavanja i saopštavanja navedenih uvida i njihovih teorijsko-praktičkih konsekvenci svedoče o jednom uspešnom apsolviranju glavnih problema klasične filozofije, posebno – *filozofije politike*, predmetne oblasti koja je upravo usled stalne dominacije real-politike do danas uglavnom ostala na rubu sistematskih istraživanja u našoj intelektualnoj sredini.

Neven Cvetićanin

PREISPITIVANJA MODERNOSTI

Cilj nove knjige Vladimira Cvetkovića jeste prikazivanje odnosa filozofije i njene istorije spram istorijske instance kao takve, odnosno pretresanje pojavnih oblika filozofije politike tokom njenog dosadašnjeg povesnog puta. Autor neguje hermeneutički pristup koji referiše područja „sveta života“, nastojeći pri tom da filozofiji pristupi suštinski, i u tom smislu *neformalno* – u punom, kao i kolokvijalnom značenju te reči. Na taj način Cvetković klasična mesta filozofije prezentuje na jedan literarno zanimljiv, gotovo ležeran način, što opet, naravno, ni u jednom trenutku ne dovodi u pitanje validnost njegovih krucijalnih uvida.